

KARMEN MEDICA¹

Integracijski multikulturalizem ali multikulturalnost integracije

Izveček: Integracija kot dvosmeren proces prilagajanja manjšinskih in priseljen-skih skupnosti na eni in večinske družbe na drugi strani je odziv na izzive, ki jih predstavlja soprisotnost različnih kultur v družbi, vključno s prispevki tej skupnosti in z vzdrževanjem stikov z domačo kulturo. Članek sooča različne percepcije multikulturalizma, sooča multikulturalizem kot sodobno integracijsko prakso in sodobno politično alternativo, multikulturalizem kot mono- ali multidimenzionalnost, primerja multikulturalizem z reklamnim multikolorizmom, podaja primere integracijskih modelov in prakse Velike Britanije, Švedske in Slovenije.

Ključne besede: monokulturni multikulturalizem, multikolorizem, migracije, manjšine, priseljenci

UDK: 316.347.2

Integrational Multiculturalism or Multicultural Integration

Abstract: Integration as a two-way adaptation of minorities and immigrant groups on the one hand, and the majority population on the other, is a response to the challenge of diverse cultures coexisting in the same society, including the groups' contributions to the community and their ongoing contacts with their original culture. This article contrasts different perceptions of multiculturalism, multiculturalism as a contemporary practice of integration and as a contemporary political alternative, and multiculturalism as mono- and multidimensionality. Moreover, it compares multiculturalism with multicolourism in advertising and presents examples of integrational models, as well as the practices of Great Britain, Sweden and Slovenia.

Key words: monocultural multiculturalism, multicolourism, migration, minorities, immigrants

¹Dr. Karmen Medica je koordinatorica študijske smeri socialna antropologija na *Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani in predavateljica na Fakulteti za humanistične študije v Kopru. E-naslov: karmen.medica@guest.arnes.si.

RAZLIČNE PERCEPCIJE MULTIKULTURALIZMA

Multikulturalizem kot demografska soprisotnost ljudi različnih kultur in zgodovinskih ozadij se je pričel intenzivno širiti in tudi interpretirati v 70. letih 20. stoletja in od takrat ta izraz postaja vseprisoten v evropskih, predvsem pa v zahodnoevropskih družbah, ZDA, Kanadi in Avstraliji.

Danes je multikulturalizem osrednja tema popularnega diskurza, državnih politik po vsem svetu, vse bolj je v prisoten tudi v različnih sferah vsakdanjega življenja. Po merilih globalnega zahodnocentričnega sveta je znan kot vzgojni princip in kulturna politika sodobnih, večetničnih zahodnih družb, ponekod je celo zasnovan na ideji, da ni čistih kultur, saj so vsi hibridi, na ideji tolerance in spoštovanja različnosti. Tako politiko naj bi v sodobni svet vnesel liberalni pristop zaželenosti etničnega pluralizma oz. ohranjanja kulture etničnih manjšin. V sodobnih zahodnih demokracijah je multikulturalizem postal eno od najbolj razširjenih, hkrati pa tudi eno od najbolj kontroverznih intelektualnih, političnih in socialnih gibanj. Po navedbah Charlesa Taylorja² je moderen in antimoderen istočasno. S te perspektive ga dojemamo delno kot potrebo po enakopravnem statusu manjšinskih skupnosti, ki so izključene iz enakopravnega vključevanja v družbo, in tudi kot afirmacijo kulturne različnosti na osnovi postavljanja pravic po etnični in rasni avtentičnosti. Ob tem je treba upoštevati tudi to, da so politične strategije, ki se "etiketirajo" kot multikulturalistične, nastale v posebnih zgodovinskih in političnih miljejih. Ameriški multikulturalizem je tako nastal predvsem kot odgovor na podrejanje Afroameričanov, staroselcev in Latinskoameričanov, v Nemčiji, Veliki Britaniji in Franciji pa je pravzaprav posledica problemov integracije povojnih imigrantov.

MULTIKULTURALIZEM – SODOBNA INTEGRACIJSKA PRAKSA ALI SODOBNA POLITIČNA ALTERNATIVA

Zaradi masovnih, globalnih in vse bolj diferenciranih migracijskih procesov so zadnja desetletja 20. stoletja označena kot "obdobje migracij". Obenem je to tudi "obdobje nacionalizmov", saj vse večje število posameznikov in skupnosti poudarja ali išče svojo nacionalno identiteto. Zastavlja se vprašanje učinkovitosti in legitimnosti tradicionalne asimilacijske politike. Multikulturalizem oz. politika kulturne različnosti se pojavlja kot svojevrstna alternativa asimilacijskim procesom. Kako to deluje v praksi, poglejmo na primeru Londona, vele mesta, kjer se

²Taylor, 1994, 25–74.

govori več kot 300 različnih jezikov. Po podatkih, ki jih navaja Gundara, ena tretjina od približno 850.000 londonskih šolarjev doma ne govori angleško.³

Šole naj bi v skladu z multikulturnim pristopom sprejemale prisotne etnične skupine in njihove posebnosti, od prehrane, vere, jezika, sloga oblačenja do prepričanja in vrednot; nasploh naj bi bila manjšinska kultura in njena verodostojna predstavitev vključena v vzgojno-izobraževalni sistem. V zadnjih letih so vse pogostejši naslovi "Plurikulturalna perspektiva", "Otrok in zdravje v multikulturalni družbi", "Ples – multikulturalna perspektiva", "Umetnost in dizajn v multikulturalni družbi", celo "Multikulturalna matematika".

Pri multikulturalizmu gre za koncept, ki se ukvarja z ideali tolerance, pravicami etničnih manjšin, ki imajo željo po ohranitvi lastne kulturne dediščine in jezika, prav tako pa za enakopravno obravnavanje imigrantske države posameznikov in omogočanje njihove udeležbe v družbi (zakoni, zaposlovanje, izobrazba itd.). Seyla Benhabib⁴ opozarja, da se pojem multikulturalizem uporablja za pojasnitev različnih fenomenov, od integracije migrantskih delavcev, postkolonialnih priseljencev v evropske nacionalne države, do zahtev frankofonske skupnosti v Quebecu, da se potrdi njena kulturna, lingvistična in politična zasebnost, pa tudi v debatah o izobraževalnih zahodnih "kanonih" v filozofiji, literaturi in umetnosti na sploh. Zaradi konfuzne uporabe v vseh teh primerih je termin izgubil praktičen pomen, zatrjuje avtorica.

Udejanjanje multikulturalizma v konkretni družbi ima različne vidike. Po enem gre za sprejemanje in potrjevanje drugih kultur, pa tudi pri tem gre samo za površinske manifestacije neke kulture in odklanjanje resničnih problemov, ki jih imajo pripadniki etničnih manjšin. Pozicije moči se kljub multikulturalni politiki (včasih pa tudi zaradi nje) ohranjajo, povečujejo in utrjujejo. Koncept multikulturalizma pogosto prikriva dominacijo vladajočih nosilcev moči, ki z vključitvijo obrobni skupin naredijo te obvladljive, povrhu pa še na videz zadostijo zahtevam človekoljubne demokracije. Dolžnost kultur oz. etničnih manjšin naj bi bila narediti svoje kulture "tržno zanimive", jih znati banalizirati, prilagoditi standardom zahodnega potrošniškega sveta, opozoriti na njihove posebnosti, vendar mimo njihove temeljne konfliktnosti. Vse to nima nobene zveze z dejanskimi problemi in strukturo manjšinsko-večinskih odnosov v družbi. Logika globalnega kapitalizma želi pač narazličnejše manjšine spremeniti v potrošniški

³Gundara, 2000, 66.

⁴Benhabib, 1996, 17, v: Mesić, 2006, 55.

izdelek. Z drugimi besedami, multikulturalizem s tega vidika pomeni manjšinski kulturi ali etniji z njeno vključitvijo v komercialni red odvzeti vsakršno neobvladljivo politično moč.

Multikulturalizem se vse bolj prodaja kot “kulturni kapital” in kot “človeški kapital” in se tako izkorišča tudi kot politika z zelo različnimi cilji. Različnost posamezne korporacije oportunistično izrabljajo za svoje lastne interese in koristi. V imenu multikulturalizma uspešno delujejo različne evroameriške transnacionalne organizacije in korporacije.

Sam izraz je danes postal neizogiben v vseh sferah življenja, doživlja pa tudi svojevrstno inflacijo. Kontroverze, povezane z multikulturalizmom, srečujemo tudi pri znanstvenih raziskovalcih, kontroverze so tudi znotraj samega multikulturalizma.

MULTIKULTURALIZEM KOT MONO- ALI MULTIDIMENZIONALNOST

V svojih koreninah je multikulturalizem pravzaprav vezan na monokulturalizem, saj se misli skozi vzpostavljeni monokulturalni diskurz.⁵ Ameriško politiko talilnega lonca posamezni avtorji, kot je Goldberg,⁶ povezujejo z monokulturalizmom. Talilni lonec je v zadnji instanci zagovor monokulturalizma. Njegov cilj je vzpostaviti homogenost kulture in jezika. V nasprotju z monokulturalizmom pa je cilj multikulturalizma zaščititi in zagotoviti kontinuiteto drugačnosti, raznovrstnosti, heterogenosti. Kot princip se je monokulturalizem uveljavil tudi v evropskih nacionalnih državah. Trditve o homogeni nacionalni kulturi na nekem teritoriju so bile ključne za nacionalno ideologijo, ki je postopno vzpostavila nacionalno identiteto kot specifično obliko etnične identitete, vezane na nacionalno državo.⁷ Za evropocentrizem lahko rečemo, da je oblika monokulturalizma. Zanj je značilno, da je svet zreduciral na geslo “*West and the Rest*”. Evropocentrizem je vezan na imperialne in patriarhalne odnose, ena njegovih komponent pa je tudi rasizem. Razlike se postavljajo kot enosmerne in absolutne, ne pa kot relacijske in relativne.

Hindujski filozof Gahendra Verma pravi, da je v koreninah vsa realnost pluralna, kdo živi skupaj in kako so zgodovinske nesreče razdelile različne kulture, kulture, družbe in etnije, pa je samo naključje. Prav tako lahko posameznik pri-

⁵ Lukšič-Hacin, 1999, 70.

⁶ Goldberg, 1974.

⁷ Prav tam, 1974, 71.

pada različnim kulturnim skupinam. Jedro nastajajočega modela kulturnega pluralizma v večini zahodnih družb je, da bi različne etnične, kulturne, jezikovne in religijske skupine, ki tvorijo družbo, morale imeti enako možnost dostopa do moči ali do ekonomskih in političnih virov.⁸

Baumann postavlja tezo, da je multikulturno teoretiziranje industrija v fantastičnem vzponu, pri čemer se vprašuje, ali te teorije dajo bistvo idejam nacionalne države, etnične identitete, religije in kulture nasploh ali pa gredo čez take opredmetene absolutne ideje, in če res, ali lahko pridejo na dan z jasnimi, otipljivimi idejami ali pa končajo v sanjskih meglicah.

Zakaj bi morale biti nacionalne države, kot jih poznamo danes, nadplemenske in skoraj religiozna podjetja, v katerih iščemo etnično ali religiozno enakost – in kaj je sploh mišljeno s pojmom enakost? To pomeni, da mora vsak “sprejeti osrednje vrednote”, ki podpirajo nacionalne ideologije. Toda koliko je to realno?

Globalna mesta, kot so New York, London, Sydney, se kažejo kot multikulturna mesta s tem, ko razkazujejo svojo pestrost z različnimi kulturnimi kodi, barvno mešanim prebivalstvom, vrstami kuhinj, globalni kozmopolitizem pa ustvarja in v turistične namene prodaja pravzaprav globalni *apartheid*. V celoti je vse manj socialne integracije in vse več uradno odrejene socialne segregacije. Vse bolj se profilirata dva pojava, ki postajata čedalje bolj razdeljena. Na eni strani multikulturnost kot sobivanje in koeksistenca različnih kultur kot del vsakdanje življenjske prakse, na drugi pa multikulturalizem kot del uradne državne ideologije, ki izkorišča in komercialno prodaja lastno multikulturno prakso. Mesta in družbe postajajo vse bolj etnično raznoliki in kompleksni sestavi z novimi migracijskimi prilivi. V družbo vključujejo tiste, ki se zlijejo s prevladujočo podobo o rastoči blaginji, tehničnih novostih in so tudi pomembni za produktivnost družbe.

MULTIKULTURALIZEM KOT MULTIKOLORIZEM

Družbeni in ekonomski položaj določata možnosti za t. i. “butik multikulturalizma” kot enega sodobnih trendov multikulturalizma.

Zelo ilustrativen primer marketinškega multikulturalizma je Benetton. Po eni strani komercialno eksploatira v imenu multikulturalizma eksotiko multikolorizma, po drugi pa nasprotuje imigracijam z drugih kontinentov, predvsem iz Afrike, ter podpori begunske in humanitarne politike in sindikatom vseh profi-

⁸ Baumann, Verma, 1999, 49.

lov.⁹ Benettonu lahko pridružimo še nekatere zelo znane multinacionalne družbe: IBM, Coca-Cola, CNN, pa tudi nekatere športne dogodke (svetovna nogometna prvenstva, olimpijske igre ipd.).

Britanski pisatelj mlajše generacije Rajeev Balasubramanyam¹⁰ opredeljuje multikulturalizem kot novo obliko ortodoksности in z njo povezano retoriko, ki se je uveljavila v sodobni britanski družbi, o njenem vplivu na intelektualce in pisatelje, zlasti temnopolte in tiste, ki so azijskega rodu.

O multikulturalizmu v sodobni britanski družbi je predaval 4. aprila 2006 na Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani. Zanimiva je bila razprava ob njegovem obisku in predavanju na Škofijski gimnaziji v Ljubljani. Polemika po predavanju se je razplamtela glede problemov z gradnjo džamije v Ljubljani. Nekateri razpravljalci so bili mnenja, da pisec zastopa nujnost dodelitve verskega objekta slovenskim muslimanom, ker tudi sam izhaja iz te verske skupnosti, pa jih je opozoril, da nima nič z islamom, ker pravzaprav izhaja iz hindujske skupnosti, živeče v Veliki Britaniji. Nič manj ni bil prizanesljiv do britanskega multikulturalizma. Veliko Britanijo opisuje kot svojevrstno korporacijo, kot sta korporaciji Shell ali pa Microsoft. Vse korporacije uporabljajo logotipe, simbole in gesla, da bi definirale in drugim posredovale posamezno identiteto. Ko se tega loti zasebna korporacija, temu običajno rečemo oglaševanje oz. stiki z javnostjo, ko pa se tega loti nacionalna država, je to propaganda. Več ko je političnega in kulturnega agitiranja od spodaj, več je propagande od zgoraj. Potrebe po multikulturalizmu najbrž sploh ne bi bilo, če bi bilo mogoče vzdrževati nevidnost črnske in azijske skupnosti v Veliki Britaniji, pravi Rajeev Balasubramanyam, poudarja pa tudi naslednje: "Multikulturalizem je v modi, razizem ni. Moda je kapitalistično orodje, s katerim poskušamo prodati izdelke na osnovi njihove podobe in ne vsebine. Preimenovati Veliko Britanijo v multikulturalno Britanijo pomeni tržiti jo kot sodobno, zabavno, seksi, skratka *kul*, kot to srečamo v besedni zvezi *Cool Britannia*. To, kar je *kul*, se dobro trži, kar pomeni, da se dobro trži tudi Britanija: britanski filmi, britanska literatura, britanski pop, Mladi britanski

⁹ O tem: Mesić, 2006.

¹⁰ Rajeev Balasubramanyam (1974) prihaja iz Lancastra. Študiral je v Oxfordu in Cambridgeu. Za svoj prvi roman *In Beautiful Disguises* (2000) je dobil prestižno nagrado *Betty Trask Award*, ki jo podeljuje Društvo avtorjev, prav tako pa je bil nominiran za priznanje *Guardian First Fiction Prize 2000*, namenjeno najboljšemu prvencu. Njegova *Antologija* je pri nas izšla v zbirki Beletrina v sodelovanju z British Councilom.

umetniki (YBA), znamke oblačil, letalske družbe, avtomobili ipd. Pri multikulturalizmu ne gre za liberalno ideologijo ali sprejemanje kultur, predvsem pa ne gre za preprost opis britanske družbe. Nasprotno, gre za tehniko nadzora, rasizma in ohranjanja kastne hierarhije, za sredstvo zavajanja, zatiranja in cenzure v sodobni britanski družbi. Prav tako gre za obsežno in cvetočo industrijo, ki ustvarja bogastvo, ki se večinoma povrne v žepe zgornjih kast, bogastvo, ki ga napraskajo iz obdavčitve srednjih kast, glavnega občinstva multikulturalizma. Čeprav multikulturalizem navidez slavi poraz rasizma, je nekaj povsem nasprotnega – orodje, s katerim se tlači kulturna raznolikost sodobne Britanije.”

Londonski teoretik “črne kulture” Paul Gilroy opozarja na presenetljivo konvergenco protirasističnih levičarjev in skrajnih rasistov v britanski politiki: oboji gledajo na kulturo kot na etnično dediščino v obliki prisilnega jopiča, s katerim naj bi bili ljudje rojeni. Obe sicer popolnoma nasprotujoči si ideologiji se strinjata, “da so kulture za vekomaj nepredušno razmejene druga od druge po etničnih črtah”.¹¹ Gilroy je identificiral skupno “prepričanje o absolutni naravi etničnih kategorij, ki je sestavljeno, prvič, iz reduktivnega koncepta kulture in, drugič, iz kulturnega koncepta rase in etnične identitete”.¹² Z drugimi besedami, en tabor reducira kulturo na “raso”, drugi pa na deklarirano etnično identiteto kot edino determinanto kulture. Taka gledanja peljejo k “novim oblikam rasizma, ki izenačujejo raso s termini, kot sta ‘kultura’ in ‘identiteta’”.¹³ Multikulturalizem z ameriškega zornega kota pojasnjuje Giroux¹⁴ in pravi, da ZDA ni mozaik zahodnoevropskih kultur, ki so jih prinesli prvi priseljenci moderne Amerike, ampak veliko več kultur, ki so oblikovale to državo vse do danes. Glede pedagogike multikulturalizma v ZDA poudarja, da so učitelji tisti, ki naj bi svoje mnenje zoperstavili učencem in jih stimulirali k razmišljanju in kritičnemu obravnavanju tega problema.

ŠVEDSKI MODELI IN PRAKSE

“V multikulturni družbi, kakršna je Švedska, mora raznolikost odsevati tudi s TV-zaslonov,” meni voditeljica osrednjega TV-dnevnikarja na švedski nacionalni televiziji Katarina Sandström, rojena v Etiopiji. Nacionalna televizija naj bo ogledalo

¹¹ Gilroy, 1987, 55.

¹² Gilroy, prav tam, 55.

¹³ Gilroy, prav tam, 53.

¹⁴ Giroux, 1998.

družbe, in če bi temnopolte državljane Švedske skrivali v ozadju, bi občinstvo to občutilo kot krivico, je prepričana Katarina Sandström.¹⁵

“Vsakič, ko je kje izbruhnila vojna, smo dobili nove sošolce,” se spominja novinar konservativnega dnevnika *Svenska Dagbladet* Josef El Mahdi, ki je v 80. letih odraščal v enem od stockholmskih predmestij. “Čilencem, ki so ubežali pred Pinochetovo diktaturo, so sledili Iranci, ki so zapustili domovino zaradi islamske revolucije, potem so prišli Kurdi, Iračani, Palestinci, Somalci, Jugoslovani ...” Švedska je danes poleg Luksemburga in Švice ena od evropskih držav, ki so sprejele največ priseljencev. Od devet milijonov državljanov Švedske jih je kar milijon rojenih zunaj njenih meja. K temu je treba dodati še 200.000 imetnikov švedskih potnih listov, katerih oba starša sta rojena na tujem. “Švedska stavi na integracijo tujcev v družbo, Norveška in Danska pa sta raje priprli meje,” je v komentarju na straneh *Svenska Dagbladeta* zapisal zgodovinar Håkan Arvidsson. Še zlasti na Danskem je politika omejevanja priseljevanja dobila obrise nestrpnosti, ki je v popolnem navzkrižju z načeli socialdemokracije. Na Švedskem se z obrobja družbe dviguje nova priseljska elita mladih intelektualcev. Njihov vpliv sega na področje medijev, književnosti, filma in tudi politike.

Najbolj pa o novi samozavesti med drugo generacijo priseljencev priča časopis *Gringo*. Mesečnik, ki drži zrcalo doslej zapostavljenim pripadnikom družbe iz predmestnih sosesk, je čedalje bolj upoštevan. V šaljivih prispevkih med vrsticami opozarja na grožnjo ksenofobije: objavili so, denimo, javnomnenjsko raziskavo o rasizmu z naslovom *Deset dobrih razlogov, zakaj postati neonacist* in intervju s kraljico Silvio, ki je po enem od staršev brazilskega rodu. Prispevek je imel naslov *Priseljenka številka ena*. “Razbijati tabuje je nujno, če želimo spodbuditi integracijo,” meni Zanyar Adami, ustanovitelj *Gringa*, sicer Kurd s švedskim državljanstvom. Tudi osrednji švedski časniki so začeli vključevati v svoja uredništva mlade, ki jim dogajanje v priseljski skupnosti ni tuje. “Bil je že skrajni čas, ker se prebivalci švedskih predmestij niso mogli prepoznati v reportažah, ki jih objavljajo nacionalni mediji, pišejo pa jih novinarji, ki živijo v mestnih središčih in se na snov ne spoznajo,” meni Adami.¹⁶

Sicer so tudi na Švedskem kot povesod po Evropi kljub razmeroma strpni družbi priseljenci še vedno žrtve diskriminacije, predvsem na trgu dela ali pri prodaji in nakupu nepremičnin. Po eni strani močna socialna država poskrbi za vse, od social-

¹⁵ Delo, 18. 9. 2006.

¹⁶ Delo, prav tam.

nega varstva do šolanja in nastanitve. Kar zadeva priseljence, je švedskemu modelu težko kar koli očitati. Po drugi strani je integracija otežena prav zaradi poudarjene švedske nacionalne identitete. Švedi zahtevajo od tujcev, da sprejmejo prav vse njihove nacionalne posebnosti in navade, kar je npr. za Somalca ali Iračana pravzaprav nemogoče. Problem postaja tudi segregacija v posameznih mestnih četrtih. Mnoga predmestja so postala pravi geti in v Malmö na jugu že prihajajo pridigati militantni imami iz sosednje Danske. Toda predstavniki imigrantskih združenj poudarjajo tudi to, da priseljenška skupnost premore toliko razumnih ljudi, da ni razloga za bojazen. Zgovoren primer stopnje zrelosti švedske družbe je bila razprava o karikaturah preroka Mohameda, ki je ves čas ostala v mejah spodobnosti in strpnosti in še zdaleč ni dosegla vrelišča kot pri danskih sosedih. Jeseni 2005 je *Svenska Dagbladet* poslal svojega poročevalca poročat z barikad v francoskih predmestjih. Podobe gorečih avtomobilskih gum in nezadovoljnih množic so na Švedskem učinkovale kot elektrošok: o integraciji se je poslej govorilo še več in glasneje. Francija pa je zanje dokončno postala negativni vzor, ki mu nikakor ne mislijo slediti.

SLOVENIJA

Temelji za slovensko integracijsko politiko so bili postavljeni leta 1999, ko je Državni zbor RS sprejel *Resolucijo o imigracijski politiki*. Pluralistični model integracije, kakršnega je začrtala resolucija iz leta 1999, potrjuje tudi *Resolucija o imigracijski politiki Republike Slovenije* iz leta 2002. Slednja je začrtala pluralistični (multikulturni) model slovenske integracijske politike, ki priseljencem omogoča enakopravno vključitev v slovensko družbo ob hkratnem ohranjanju njihove kulturne identitete. Izbira pluralističnega modela se v tem trenutku zdi primerna, smiselna in možna, saj upošteva dejansko večkulturnost slovenske družbe. Slovenija se v tem pogledu najbolj približuje švedskemu modelu, saj integracijska politika, začrtana z *Resolucijo o imigracijski politiki Republike Slovenije*, izhaja iz večkulturnosti slovenske družbe in svoje cilje postavlja na načela enakopravnosti, svobode in vzajemnega sodelovanja. Poleg tega so priseljencem zagotovljene pravice do svobodnega izražanja etnične pripadnosti, kulture in do uporabe materne jezika. Prepoved diskriminacije in enakost pred zakonom sta v Sloveniji zagotovljeni že z ustavo, konkretnjših programov za aktivno preprečevanje diskriminacije priseljencev na različnih področjih družbenega življenja pa v Sloveniji še ni.¹⁷ Obstajajo programi, ki zajemajo dopolnilni pouk maternega jezika in kulture

¹⁷ Bešter, 2003.

za učence drugih narodnosti v Sloveniji. V Ljubljani, Mariboru, Kranju, Novi Gorici in na Jesenicah poteka dopolnilni pouk makedonskega jezika in kulture za učence makedonske narodnosti. Postopno se uvaja tudi dopolnilni pouk srbskega, hrvaškega, bosanskega in albanskega jezika v posamezne šole v Sloveniji, kjer je prijavljeno zadostno število zainteresiranih. Dopolnilni pouk maternega jezika je prostovoljen in poteka enkrat na teden v učenčevem prostem času. O rezultatih integracijske politike v Sloveniji še ne moremo govoriti, saj je v glavnem še vedno samo zapisana na papirju (pa še to v grobem), v praksi se v glavnem ne izvaja ali pa izredno parcialno. Priseljencem (zlasti beguncem) se pri vključevanju v slovensko družbo sicer pomaga, vendar gre bolj za posamezne dejavnosti nekaterih nevladnih organizacij (UNHCR, Slovenska filantropija, Fundacija GEA 2000, Jezuitska služba za begunce) kot za koordinirane vladne programe.

Vprašanje integracije (sploh druge generacije priseljencev pri nas) je še vedno dokaj marginalizirano tako v medijskih kakor tudi v političnih krogih. Problematiko identitete in integracije priseljencev druge generacije je na nacionalni televiziji vsaj delno odprla oddaja *Dosje* junija 2006.

Oddaja obravnava otroke migrantov, v kateri sta eden ali oba od staršev tujega izvora. Starši so se v Slovenijo priselili iz republik bivše Jugoslavije. Večina jih Slovenijo doživlja kot svojo domovino, identificirajo pa se tudi s tradicijo, običaji, jezikom in religijo svojih staršev. Razpeti med "domovino", v kateri živijo, in "domovino" svojih staršev, ki ji tudi pripadajo ali želijo pripadati, neredko izpadejo iz obeh svetov. Prva domovina jim da vedeti, da so drugačni, s številnimi negativnimi poimenovanji (južnjaki, čapci, čefurji itd.), druga domovina pa jih gleda kot tujce.¹⁸ Priseljencem pri nas se ne omogoča dovolj medijskega prostora (z izjemo oddaje na Radiu Študent "Podalpski selam") in tudi ne izobraževanje v maternem jeziku, ki je ena od najmočnejših prvin etnične identifikacije in integracije. Na Osnovno šolo Livada, kjer so na voljo izbirni predmeti srbskega, hrvaškega in makedonskega jezika, je vpis izredno upadel, češ da je preveč Neslovencev. Med učenci jih je kar 94 odstotkov potomcev priseljencev.

Država je spodbujala priseljevanje, dokler je potrebovala delovno silo, za njihovo integracijo pa ni poskrbela; ko je kaj narobe, pokaže nanje kot na grešnega kozla. Oddaja *Dosje* se konča z besedami, da lahko morda posamezniki poleg medijev, politikov in države največ prispevajo, da bi se razmere izboljšale.¹⁹ Priseljenci v Sloveniji so tudi del vojaškega kadra iz bivše Jugoslavije, v Slovenijo

¹⁸ Medica, 2004.

so mnogi prišli na šolanje in študij in tu tudi ostali. V času vojne so prihajali tudi kot begunci, od katerih so nekateri prav tako ostali v Sloveniji. Pri vseh so vidni problemi integracije, ki se bolj poudarjeno kažejo pri drugi generaciji. Integracija naj bi vključevala *bottom-up* in *top-down* pristop, v življenju pa se dogaja na lokalnih mikroravnih, v različnih vsakodnevnih stikih s prebivalci nekega okolja. Za ilustracijo pogledjmo še odlomek iz zbornika *Paralele 11*, v kateri objavljajo literarne prispevke v materinščini predstavniki vseh manjšinskih skupnosti v Sloveniji.

“V Ljubljano sem prišla na študij, in ker sem še vedno v Sloveniji, po več desetletjih, pomeni, da mi je lepo. Moj odnos z domačini je bil odvisen od tega, da jih jaz sprejemem take, kot so, in se jim skušam prilagoditi. In jih razumeti. Saj sem jaz prišla k njim. Ne oni k meni. Mojo spontanost, odprtost in naivnost v študijskih časih lahko opišem z dogodkom na avtobusu. Bila je nepopisna gneča, ki me zaradi trenutne zaljubljenosti v nekega fanta iz Bosne sploh ni motila. S prijateljico sva se tiščali in klepetali o najinih simpatijah, ko me je neka starejša gospa odrinila in jezno ogovorila z ‘Bosanka’, saj je slišala jezik, v katerem se pogovarjava. V trenutku ni bilo srečnejšega človeka na avtobusu. Srčno nasmejana sem prijateljici veselo zavpila, da mi je gospa rekla Bosanka! Vauuu ... Gospe ni bilo nič jasno. Na tak način gledam, doživljam in sprejemam nerodne dogodovščine s Slovenci še danes”.²⁰

Integracija pa ostaja dvosmeren proces prilagajanja manjšinskih in priseljenških skupnosti na eni in večinske družbe na drugi strani. Je odziv na soprisotnost različnih kultur v družbi, vključno s prispevki k tej skupnosti in z vzdrževanjem stikov z domačo kulturo. Če ti niso pripravljene odigrati svoje vloge, potem tudi vsi drugi ukrepi in prizadevanja ne bodo prinesli zelenih rezultatov.²¹

NAMESTO SKLEPA

Deklaracija Sveta Evrope obravnava integracijo kot interaktiven proces, ki zadeva tako priseljence kot tudi večinsko družbo. V času vedno bolj centralizirane globa-

¹⁹ Oddajo Dosje: 2.generacija@južnjaki.si je pripravila Jasna Krljić Vreg (TV Slovenija, 1. program 13. 6. 2006). Slednje je bilo tudi tema individualnega raziskovalnega dela Rajke Pupovac na ISH aprila 2007.

²⁰ Neda Galijaš, Revija *Paralele 11* – Zbornik srečanja *Sosed tvojega brega*, sr KD, Ljubljana, št. 11, 2007.

²¹ Več o tem: Medica, 2006.

lizacije se, čeprav latentno, vse bolj uveljavlja monokulturni multikulturalizem – kot pojav, za katerega je značilno, da zajema prvine kulturnega izročila različnih kultur, tudi s težnjo k ustvarjanju lastne stabilnosti. Po drugi strani ni izključena niti možnost, da se bo monokulturni multikulturalizem poskusil uveljaviti kot unitarizem samo ene, “višje”, v svetu prevladujoče ali dominantne kulture.

Integracijski multikulturalizem in multikulturna integracija v takih okoliščinah hitro postaneta dva pola istega kontinuuma. S tega vidika lahko pojasnimo izredno močno povezanost kontradiktornih družbenih situacij: individualizem – kolektivizem, despotizem – populizem, regionalizem – centralizem, rasizem – antirasizem, multikulturalizem – monokulturalizem. Te situacije so izjemno pomembne v procesih identifikacije in tudi integracije v vsakdanjem življenju. Multikulturna družba kot taka lahko zaživi, ko multikulturalizem sprejmejo navadni ljudje. Sama odločitev političnih elit, da bodo oblikovale multikulturno družbo, v kateri bodo različne kulture enakopravno živele druga z drugo, je premalo, da bi se ta cilj udejanjil v praksi.

Če multikulturalizem ne pelje k širši in dvosmerni družbeni integraciji, če je vse usmerjeno na ohranjanje *statusa quo*, se zmanjšuje tudi družbena kohezivnost in se odpira prostor dezintegrativnim elementom znotraj družbe. V tem kontekstu se lahko strinjamo z Janjo Žitnik, ki pravi: “Dokler obstaja v slovenski javnosti predvsem stereotipna predstava o priseljencih, bodo ti tako v popisih prebivalstva kot tudi v vsakdanjem življenju še naprej v veliki meri prisiljeni zatajevati svojo etnično in kulturno identiteto. Dokler bo odnos države in osrednjih medijev in njihovih političnih, verskih in kulturnih pričakovanj tak, kot je, in dokler bodo priseljenci prezirani v svoji ožji okolici, v šolah in na delovnih mestih, v širši javnosti odrinjeni na rob, je paradoksalno govoriti o aktualnem uresničevanju kakršne koli integracije v širšo družbo”.²²

Kar koli si mislimo o multikulturalizmu, kakor koli ga sprejemamo, moramo se strinjati s tem, da je eden od ključnih elementov razumevanja in tematiziranja sodobnega sveta. Razprave o multikulturalizmu še zdaleč niso zaključene, trendovske in modne konotacije termina so prehodne narave. Problemi, razprave in kontroverze nas bodo spremljali še naprej, sploh pa ob socialni, ekonomski, ekološki, pa tudi idejni negotovosti sodobnega sveta.

²² Žitnik, 2006, 137–138.

BIBLIOGRAFIJA

- BAUMANN, G. (1999): *The Multicultural Riddle. Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*, New York, Routledge, London.
- BENHABIB, S. (1996): *Democracy and Difference. Contesting the Boundaries of the Political*, Princeton University Press, Princeton.
- BEŠTER, R. (2003): "Politike vključevanja priseljencev v večinsko družbo, Med globalnim lokalnim v sodobnih migracijah", v: PAJNIK, M., ZAVRATNIK ZIMIC, S., ur., *Migracije – globalizacija – Evropska unija*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 83–123.
- LUKŠIČ-HACIN, M. (1999): *Multikulturalizem in migracije*, ZRC, Ljubljana.
- GILROY, P. (1987): *There Ain't No Black in the Union Jack: The Cultural Politics of Race and Nation*, Routledge, London.
- GIROUX, H. A. (1998): "The Politics of National Identity and the Pedagogy of Multiculturalism in USA", v: Benett, D., ur., *Multicultural States – Rethinking Difference and Identity*, London, New York, 178-194
- GOLDBERG, D. T. (1994): "Introduction: Multicultural Conditions", v: GOLDBERG, D. T., ur., *Multiculturalism: A Critical Reader*, Blackwell, Oxford-Cambridge, 1-44.
- GUNDARA, J. (2000): *Interculturalism, Education and Inclusion*, SAGE Publications Ltd., London.
- MEDICA, K. (2004): "Perspektive medijev etničnih skupin/manjšin z območja bivše Jugoslavije v Sloveniji", *Monitor* VI/1, 93-122.
- MEDICA, K. (2006): "Večkulturnost in diskriminacija v evropskem kulturnem okolju in v medijskih diskurzih", *Monitor* VIII/1, 117-131.
- MESIĆ, M. (2006): *Multikulturalizem. Društveni i teorijski izazovi*, Školska knjiga, Zagreb.
- TAYLOR, Ch. (1994): "The Politics of Recognition", v: Gutman, A., ur., *Multiculturalism, Examining the Politics of Recognition*, Princeton University Press, Princeton, 25–74.
- ŽITNIK, J. (2006): "Položaj priseljenskih kultur v Sloveniji: identitetni vidiki", v: *Dve domovini – Two Homelands* 23, ZRC SAZU, Ljubljana.

DRUGI VIRI:

Revija *Paralele 11* – Zbornik srečanja Sosed tvojega brega, JSKD, Ljubljana, št. 11, 2007

Delo, 18. 9. 2006.

TV SLO, 1. program, oddaja *Dosje*, 13. 6. 2006, 2.generacija@juznjaki.si.